

ORFOGRAFIYA — TO‘G‘RI YOZISH QOIDALARINING ILMIY ASOSI

*Namangan viloyati Chust tumani 2-sonli texnikumi Ona tili va adabiyoti
fani o‘qituvchisi Murodova Barnon*

Kirish

Til — inson tafakkurining asosiy ifoda vositasi bo‘lib, uning yozma shakli alohida ahamiyat kasb etadi. Yozma nutqning to‘g‘riligi esa, avvalo, orfografiya qoidalariga amal qilish bilan belgilanadi. Orfografiya — bu so‘z va gaplarni adabiy til me‘yorlariga muvofiq yozish tizimi hisoblanadi. Har qanday tilning rivojlanishi va uning madaniy darajasi yozuv madaniyati bilan chambarchas bog‘liq.

Asosiy qism:

Orfografiya tushunchasi va uning mohiyati

Orfografiya (yunoncha orthos — to‘g‘ri, grapho — yozaman) so‘zlarning to‘g‘ri yozilishini belgilovchi qoidalar majmuasidir. U tilshunoslikning muhim bo‘limlaridan biri bo‘lib, yozma nutqni standartlashtirish vazifasini bajaradi.

Orfografiya quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Fonetik tamoyil — so‘z qanday eshitilsa, shunday yoziladi (masalan: bola, ona).

Morfologik tamoyil — so‘zning tarkibiy qismlari saqlanadi (masalan: yozuvchi, yozuv).

An’anaviy tamoyil — tarixiy shakl asosida yoziladi (masalan: ba’zi so‘zlar istisno tarzda yoziladi).

O‘zbek tilida orfografiya qoidalari

O‘zbek tilining orfografiya qoidalari bir necha asosiy yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi:

Harflar imlosi

Unli va undosh harflarning to‘g‘ri qo‘llanishi muhim. Masalan, “o” va “u” harflarini chalkashtirmaslik.

Qo‘shib yozish va ajratib yozish

Qo‘shib yoziladi: bugun, hechkim

Ajratib yoziladi: har kim, shu yerda

Chiziqcha bilan yozish

Ayrim juft so‘zlar chiziqcha bilan yoziladi: ota-ona, tez-tez.

Bosh harflar imlosi

Shaxs nomlari, joy nomlari bosh harf bilan yoziladi: Toshkent, Alisher.

O‘zlashma so‘zlar imlosi

Boshqa tillardan kirib kelgan so‘zlar ham ma’lum qoidalarga asoslanib yoziladi: institut, kompyuter.

Orfografiyaning ahamiyati

To‘g‘ri yozish savodxonlikning asosiy mezonidir. Orfografik xatolar: fikrni noto‘g‘ri tushunishga olib keladi, nutq madaniyatini pasaytiradi, rasmiy hujjatlarda jiddiy xatolarga sabab bo‘ladi. Shu sababli, ta’lim jarayonida orfografiyani o‘qitish muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, maktab va o‘rta maxsus ta’lim muassasalarida bu masalaga alohida e’tibor qaratish lozim.

Orfografiya tushunchasi va nazariy asoslari

Orfografiya (yunoncha orthos — to‘g‘ri, grapho — yozaman) — bu so‘z va grammatik shakllarning adabiy til me’yorlariga muvofiq yozilishini belgilovchi qoidalar tizimidir. U tilshunoslikning grafika va imlo bilan bog‘liq bo‘limi sifatida qaraladi. Tilshunoslikda orfografiyaning quyidagi asosiy tamoyillari ajratiladi: Fonetik tamoyil — so‘zlarning talaffuziga mos yozilishi (masalan: kitob, bola). Morfologik tamoyil — so‘zning morfemik tarkibini saqlash (masalan: yozuvchi, yozuv). Tarixiy-an’anaviy tamoyil — tarixan shakllangan yozuv me’yorlarini saqlash (masalan: ba’zan, lekin).

A.Nurmonov fikricha, “orfografiya til tizimidagi barqarorlikni ta’minlovchi omillardan biri bo‘lib, u nutqning standartlashuviga xizmat qiladi” (Nurmonov, 2008).

O‘zbek tilida orfografiya tizimi

O‘zbek tilining orfografik tizimi davlat tomonidan tasdiqlangan “O‘zbek tilining asosiy imlo qoidalari”ga tayanadi (1995, 2018 tahrirlari). Ushbu qoidalar yozma nutqni yagona me‘yor asosida tashkil etishga xizmat qiladi.

Orfografiya quyidagi yo‘nalishlarni qamrab oladi:

1. Harflar imlosi: Unli va undosh tovushlarning yozilishi, ayniqsa, o‘xshash fonemalarni farqlash muhim hisoblanadi (o‘/u, q/k).

2. Qo‘shib va ajratib yozish

Murakkab so‘zlar yozilishida semantik va grammatik omillar asosiy rol o‘ynaydi:

qo‘shib yoziladi: bugun, hechkim

ajratib yoziladi: har kim, shu yerda

3. Chiziqcha bilan yozish

Takroriy va juft so‘zlar chiziqcha orqali yoziladi: ota-ona, tez-tez.

4. Bosh harflar imlosi

Onomastik birliklar (antroponimlar, toponimlar) bosh harf bilan yoziladi: Toshkent, Alisher Navoiy.

5. O‘zlashma so‘zlar imlosi

Globalizatsiya jarayonida kirib kelgan so‘zlar milliy imlo qoidalari asosida moslashtiriladi: kompyuter, institut.

Orfografiya va nutq madaniyati

Orfografik me‘yorlarga rioya qilish nutq madaniyatining asosiy ko‘rsatkichidir. N.Ibrohimov ta’kidlaganidek, “savodxonlik darajasi, eng avvalo, yozma nutqning to‘g‘riligi bilan belgilanadi” (Ibrohimov, 2012).

Orfografik xatolar: kommunikativ noaniqlikni yuzaga keltiradi, matnning estetik qiymatini pasaytiradi, rasmiy hujjatlarda noto‘g‘ri talqinlarga sabab bo‘ladi. Shu sababli, ta’lim tizimida orfografiyani o‘qitish metodikasini takomillashtirish dolzarb masalalardan biridir.

Zamonaviy yondashuvlar

Hozirgi davrda orfografiyani o‘rgatishda quyidagi innovatsion yondashuvlar qo‘llanilmoqda: interaktiv metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, test

va diagnostik tahlil usullari. Bu esa o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, orfografiya — yozma nutqning asosiy tayanchi hisoblanadi. Tilning rivoji va jamiyatning savodxonlik darajasi aynan to'g'ri yozish malakasiga bog'liq. Shu bois, har bir til egasi orfografiya qoidalarini mukammal egallashi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. — Toshkent, 2010.
Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi nazariyasi. — Toshkent, 2008.
Ibrohimov N. Nutq madaniyati asoslari. — Toshkent, 2012.
O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari. — Toshkent, 1995, 2018.
Abdurahmonov G'. Til va nutq masalalari. — Toshkent, 2005.